

Регіоналізація у глобальному просторі

Ніколай ЦОНКОВ

**РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В РЕГІОНАХ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ
МУНІЦИПАЛІТЕТІВ****Резюме**

Проаналізовано науковий досвід та літературу в галузі оцінювання регіональної економіки у контексті її розвитку. Досліджено взаємозв'язок між державними інтервенціями та інвестиційною привабливістю регіонів. Запропоновано новий регіональний інвестиційний індекс, який є інструментом вимірювання покращення бізнес-середовища та підвищення інвестиційної привабливості. Вищевказаний індекс є інструментом, який може бути використаний не тільки для аналізу економічних показників, а й для вдосконалення державної політики на регіональному рівні. Автор розробляє регіональний інвестиційний індекс для управління регіональним розвитком та напрямком інвестиційних процесів. Регіональний інвестиційний індекс є унікальним, оскільки дає змогу провести порівняння муніципалітетів шляхом поєднання різних підходів та вимірів. Російський індекс відрізняється від регіонального інвестиційного індексу, оскільки група детермінант структурована у два індекси. З іншого боку, азіатські індекси поєднуються та уточнюються в регіональному інвестиційному індексі. Новий регіональний інвестиційний індекс є

© Ніколай Цонков, 2020.

Цонков Ніколай, PhD, доцент кафедри регіонального розвитку, Університет національної та світової економіки, Болгарія. Емейл: kolio_tzonkov@abv.bg.

вишуканим, більш гнучким, всебічним та дає більше можливостей для порівняння на рівні місцевих органів влади й територій.

Ключові слова

Регіональний інвестиційний індекс, державні інтервенції, регіони, регіональна економіка, регіональний розвиток.

Класифікація за JEL: H83, R13, R58.

Постановка проблеми та огляд літератури

Регіональні економічні дослідження відіграють важливу роль у виявленні тенденцій соціально-економічного розвитку регіонів та країн. Існує прямий зв'язок між національними та регіональними економічними показниками та місцевим економічним розвитком, у т. ч. з регіональною конкурентоспроможністю, яка є рушієм регіонального економічного зростання та залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Тому існує потреба в поглибленні прикладних наукових економічних досліджень та спостережень з метою виявлення факторів та взаємозв'язків між регіональними економіками. Подібні дослідження висвітлять фактори зростання та конкурентоспроможності, що приводять до підвищення інвестиційної привабливості регіонів.

Отже, необхідно вивчити регіони, зокрема муніципалітети в Болгарії, з точки зору їхньої інвестиційної привабливості та спроможності залучати прями іноземні інвестиції (ПІІ).

Метою дослідження є формування регіонального інвестиційного індексу на основі груп показників, які ранжуються за ступенем важливості та ваги.

Подібні дослідження уже існують у світовій науковій літературі. В одному з них проаналізовано стан регіонів Індонезії. У цьому дослідженні науковці припускають, що інвестиційна привабливість регіонів залежить від двох показників. По суті, можна припустити, що регіональний інвестиційний індекс (РІІ), який прийнятий у цьому дослідженні, поєднує два субіндекси – індекс регіональної інвестиційної ефективності та індекс регіонального інвестиційного потенціалу. Індонезійські науковці застосовують ці два показники. Пер-

ший показує, як розраховується привабливість для інвестицій відносно розміру економіки. Другий показує фактори, які, як очікується, вплинуть на привабливість регіону для інвесторів (регіональний продукт, дохід на душу населення, інфляція, експорт, імпорт, безробіття, регіональна мінімальна заробітна плата, дитяча смертність, тривалість життя та інші) (Kusumastuti & Alhempri, 2020).

Друге дослідження, яке також стосується теми дослідження, аналізує стан регіонів. Можна припустити, що розроблений таким чином індекс регіонального інвестиційного клімату має схожість із регіональним інвестиційним індексом, який запропоновано у статті. Індекс регіонального інвестиційного клімату розробила Бостонська консалтингова група спільно з Агентством стратегічних ініціатив Російської Федерації. Цей індекс охоплює 44 фактори, і застосування його допомагає вивчати окремі країни та регіони (Nikitin et al., 2018).

Показники привабливості бізнесу були основним інструментом міжнародного економічного розвитку протягом десятиліть. Аналітики та дослідники, що працюють у галузі економічного розвитку у всьому світі, вважають, що такі показники корисні для визначення шляхів покращення інвестиційного клімату в своїх країнах. Проте більшість цих індексів характеризуються критичним обмеженням: вони порівнюють результати між країнами, незважаючи на те, що багато найважливіших економічних явищ мають місцевий характер. Рівень економічного розвитку країни рідко зростає рівномірно – часто один регіон може випереджати іншу частину країни на десятки років.

Для отримання більш точної картини з урахуванням особливостей окремих регіонів Бостонська консалтингова група та російське Агентство стратегічних ініціатив (АСІ) розробили інструмент для порівняння інвестиційного клімату в різних регіонах країни. Науковці використовують цей індекс для аналізу інвестиційного клімату. Експерти можуть отримати інформацію про регіональний розвиток, у т. ч. фактори, які мають важливе значення для розвитку. Такі моделі досліджень допомагають уряду знайти найбільш правильні та адекватні рішення для підвищення інвестиційної привабливості країни.

Методологія розробки Індексу регіонального інвестиційного клімату зосереджена на чотирьох основних напрямках бізнесу: регуляторне середовище, установи, що підтримують бізнес, інфраструктура та ресурси, а також потужність малого та середнього бізнесу.

У кожному напрямку вивчаються індивідуальні параметри, що стосуються державного та місцевого регулювання умов ведення бізнесу. Прикладами таких регуляторних інструментів є процедури реєстрації бізнесу, ефективність державних та неурядових інструментів підтримки бізнесу, якість та доступність робочої сили та зрілість малого бізнесу в регіоні. На практиці модель охоплює 44 показники, що поєднують статистику, дані досліджень та висновки експертів.

Методологія дослідження та формування регіонального інвестиційного індексу

На наш погляд, важливо оцінити такі показники, як середній час, який необхідний бізнесу для підключення до електричної мережі, і середня кількість необхідних процедур; наявність та якість регіональних законів, що захищають права інвесторів, та ефективність регіональної установи, яка відповідає за аналіз регуляторного впливу; регіональне співвідношення випускників базових та середніх професійно-технічних навчальних закладів, які мають досвід роботи в певних галузях (наприклад, сільському господарстві чи будівництві), до загальної кількості зайнятих у цих секторах; задоволення підприємців, що мають достатній рівень знань щодо роботи; кількість малих підприємств (у т. ч. індивідуальних підприємств) на 1000 жителів регіону; відсоток осіб, які зайняті в малому бізнесі (у т. ч. індивідуальних підприємств).

У російському дослідженні ми змогли виокремити два етапи. Перший етап охоплює оцінювання показників, а другий стосується спроможності центральних та місцевих установ керувати процесом не тільки залучення інвестицій, а й підвищення привабливості, а отже, є також важливим.

За прикладом розробленої моделі моніторингу та оцінювання в Росії пропонується подібна модель для вимірювання інвестиційної привабливості болгарських муніципалітетів. Таким чином, запропонований регіональний інвестиційний індекс має на меті не лише оцінювання інвестиційної привабливості, а й поточного стану ділового середовища на основі груп показників.

В рамках дослідження було підготовлено коротке опитування. Основними респондентами були департаменти, компанії, галузеві організації, муніципалітети. Опитування містило ранжування груп критеріїв, які охоплювали територіальні, соціальні, економічні, соціально-економічні, розміщення, інфраструктури та розмірів, а також функцій муніципального центру в контексті територіально-адміністративної структури країни. На цій підставі представники бізнесу, муніципалітетів, галузевих організацій та інші респонденти мали ранжувати їх за важливістю. Таким чином, різні групи критеріїв набули різного значення у сформованому комплексному регіональному інвестиційному індексі муніципалітетів.

Групи критеріїв:

1. Демографічні – населення, типи демографічної структури тощо.
2. Урбанізаційні – кількість житлових будинків, щільність населення, коефіцієнт урбанізації, кількість населених пунктів, типи територій.

3. Інфраструктурні – доступність, кількість житлових будинків, будівництво, рівень забудови, наявність видів транспорту та схожої інфраструктури.

4. Економічні – інвестиції в прямий вихід на ринок, європейські фонди, доходи від продажу, виробництво, кількість компаній, середня заробітна плата.

5. Соціально-економічні – співвідношення км доріг та км води до кількості населення, доступ до питної води та каналізації, електрифікація, співвідношення доходів бюджету до кількості населення, час підключення до електромережі, водопостачання та інших мереж, ціна на електроенергію, воду, землю.

6. Адміністративно-територіальний поділ, ранг та роль муніципалітету – кількість установ підрядних центральній владі, рівень муніципалітету, державні трансферти, доходи від місцевих податків та зборів, збори за дозволи на будівництво та час на їхню видачу, кількість працівників урядових установ муніципалітету на 1000 жителів.

7. Природно-ресурсні та екологічні – наявність ресурсів, розташування від столиці, від важливих економічних та транспортних центрів, географічні особливості.

Багато з цих показників безпосередньо пов'язані з особливостями політики, яку держава проводить у галузі економіки та регулювання соціально-економічних процесів на місцевому рівні. Вони відображаються в покращенні ділового середовища, регіональної конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості регіонів. Сукупний результат їхньої дії та ефективної державної регуляторної політики приводить до регіонального економічного зростання та соціально-економічного розвитку регіонів.

Регулювання економічної діяльності в регіонах та регіональна конкурентоспроможність

Регулювання економічної діяльності, зокрема державне регулювання на всіх рівнях, формує основу для створення гарного ділового середовища та привабливості. Державні інструменти для втручання в національну та регіональну економіку мають прямий вплив на регіональний розвиток, підвищення індексу економічної безпеки, регіонального індексу конкурентоспроможності та покращення інвестиційного середовища. Цей зв'язок виявляється в регіональному інвестиційному індексі, який виражає сильну кореляцію між політикою на місцевому рівні, інструментами державного втручання в регіональну економіку, рівнем економічної безпеки, та підвищенням привабливості, що проілюстровано у збільшенні обсягу інвестицій. Звичайно, підви-

щення привабливості покращує всі економічні показники регіонів, що приводить до покращення регіональної конкурентоспроможності.

Регіональна конкурентоспроможність – це здатність регіону запропонувати привабливе та стійке середовище для життя та роботи компаній і мешканців. Індекс був створений у 2010 р. та оновлюється кожні три роки. Індекс регіональної конкурентоспроможності дає змогу органам влади регіонів контролювати та оцінювати їхній розвиток у динаміці та порівняно з іншими регіонами (European Structural and Investment Funds, n. d.).

Індекс регіональної конкурентоспроможності вимірює основні фактори конкурентоспроможності 2010 р. для всіх регіонів рівня NUTS-2 в Європейському Союзі. Крім визначення понад 70 показників, індекс вимірює здатність регіону запропонувати привабливе та стійке середовище для життя й праці компаній і мешканців.

Державне та адміністративне регулювання господарської діяльності – це фундаментальне питання, яке обговорюється протягом десятиліть років. З одного боку, варто вказати на суто наукові та методологічні причини, які передбачають розмежування державного та адміністративного регулювання, тобто відповісти на питання, чи є між ними різниця. З іншого боку, можна проаналізувати концепції управління, за допомогою яких реалізуються соціальні та економічні ефекти регулювання економічної діяльності.

Державне та адміністративне регулювання подібні тим, що вони обмежують або контролюють економічні суб'єкти в різних секторах економіки. Водночас ми могли б виокремити два основні напрями, в яких здійснюється регулювання господарської діяльності. Так, можна стверджувати, що держава реалізує свою політику та контролює економічні та ринкові відносини у двох напрямках – економічному та адміністративному. Ці два напрями регулювання впливають як самостійно, так і комплексно на розвиток регіонів.

Державне регулювання – це різновид реалізації економічної політики урядом за допомогою різноманітних інструментів та заходів. Адміністративне регулювання господарської діяльності більше стосується «попередження порушень» та контролю над компаніями в економіці через функціонування державної бюрократії (державне управління, виражене в центральних та місцевих органах виконавчої влади). Другий тип державного регулювання – це прогнозування та результат застосування адміністративного управління в межах публічного адміністрування.

Внаслідок нових проблем, що виникли протягом останніх років, держава та її втручання в економіку знову набули першочергового значення. Зміни в навколишньому середовищі також впливають на фактори, що визначають функціонування та розвиток економіки. Взаємозв'язок між ринковою конкуренцією та державним регулюванням економічної динаміки визначається конкретними силами та умовами (Kovachev et al., 2009).

Залежно від цілей втручання держава виконує такі функції: розподіл дефіцитних ресурсів, доходів та національного багатства; стабілізація макроекономічних показників – цін, рівня економічної активності, безробіття, інфляції, зайнятості, доходів; регулювання приватної економічної діяльності та інвестиційної діяльності в регіонах; державні закупівлі та державні замовлення. Таким чином держава та муніципалітети впливають на розвиток окремих регіонів та створюють сприятливі умови для бізнесу й інвестицій.

Згідно з теорією управління системами, регулювання означає вплив суб'єкта контролю на об'єкт, що контролюється, який повинен досягти цілей і очікуваних результатів. З цієї точки зору державне регулювання пов'язане із спрямуванням соціальних та економічних процесів на забезпечення суспільних інтересів та добробуту. Незважаючи на роз'яснення, немає точного визначення поняття «державне регулювання». Більшість дефініцій звужують його до політичного інструменту з конкретним практичним вираженням у певній галузі. Державне регулювання охоплює ідеї правителів, що застосовуються до податкового законодавства, використання фіскальних інструментів, у т. ч. грошово-кредитну політику й управління державним майном, за допомогою якого можна регулювати економічні відносини.

Важливим аспектом регулювання економічних відносин є правотворча діяльність. Законодавство не тільки регулює відносини з громадськістю, а й запроваджує правила та вимоги, які компанії мають виконувати. Ці норми та вимоги юридично відображені в регуляторних режимах на національному та регіональному рівнях. Одним з авторів, який вивчає регуляторні режими, є Андре Нійсен. Він наголошує на ролі держави у підтримці соціального забезпечення, ефективної охорони здоров'я і сприятливого середовища та вважає їх важливими пріоритетами держави в рамках її адміністративних функцій та ролі (Nijsen et al., 2008). Для задоволення вимог населення державі потрібна інформація про нормативні акти, пов'язані з діями громадян та компаній.

З огляду на це ми вважаємо, що регулювання можна трактувати як інструмент політики, який використовує різноманітні заходи втручання в економіку окремих регіонів. Держави реалізують цю політику по-різному. Діна Еерма (Dina Eerma, 2008) стверджує, що регулювання – це використання нормативних інструментів для досягнення соціально-економічних та політичних цілей.

На думку деяких науковців, регулювання здійснюється у трьох сферах – соціальній, процесуальній та економічній (Chittenden et al., 2002). Державна політика пов'язана з регулюванням у всіх зазначених сферах. Соціальне регулювання гарантує великі галузі суспільних благ та товарів (охорона здоров'я, безпека, транспорт, охорона навколишнього середовища та інші). Процесуальні норми охоплюють адміністративний механізм держави – бюрократію та необхідні документи, збори, правила та процедури імміграції, державні закупівлі та необхідну статистичну інформацію. Економічні норми під-

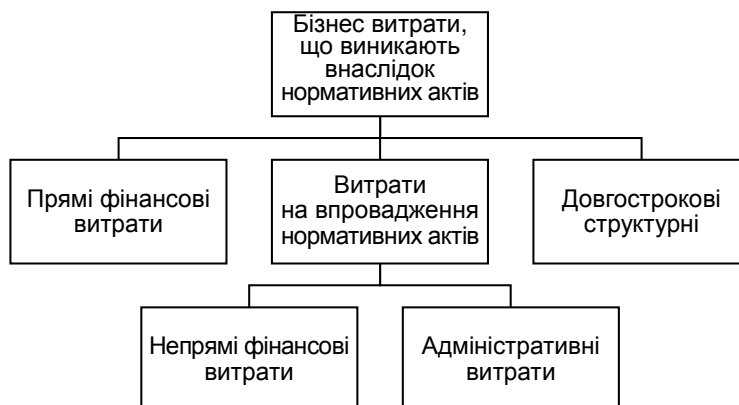
тримують певну торговельно-фінансову систему та ринок. Описані норми визначають нормативно-правову базу в країні та регіонах.

Нормативні бар'єри вивчали різні науковці (Героскі, Паркер та Стед, Черч та Вейр, Бітценіс та інші). Однак вони наголошують на важливості регуляторних норм для економічних агентів, які вийшли на новий ринок. Їхнє значення випливає з того, що держава впроваджує їх своїми діями та гарантує їх виконання законодавчими заходами. Нормативні бар'єри охоплюють як законодавство та нормативні акти, так і економічну політику країни (Kotsios, 2010).

Теоретичне визначення Нійсена дуже схоже. На його думку, адміністративні бар'єри (режими) – це витрати, які здійснює бізнес у процесі виконання інформаційних зобов'язань, встановлених державою (рис. 1).

Рисунок 1

Різні бізнес-витрати, що виникають внаслідок впровадження норм

Джерело: адаптоване автором на основі Nijsen et al. (2008)

Виходячи з такої точки зору на характер державного та адміністративного регулювання, можна зробити висновок, що адміністративне регулювання є частиною державного регулювання і становить сукупність державних заходів з реалізації регуляторних вимог, норм і стандартів через сукупність законів, указів, положень, підзаконних актів та розпоряджень, а також діяльність із впровадження та контролю за дотриманням усіх правил та документів.

Два індекси переважно використовуються для оцінювання адміністративних режимів та регуляторного середовища. Щодо можливостей для бізнесу використовується індекс економічної свободи. Він містить такі компоненти: бізнес, реєстрація компанії, ліцензування, найм робітників, реєстрація нерухомості, запозичення, захист інтересів інвесторів, сплата податків, участь у міжнародній торгівлі, реалізація контрактів на практиці та закриття компанії. Іншим головним критерієм є так звана модель витрат, яка, як правило, обчислює витрати бізнесу – стандартна модель витрат. Ця модель обчислює показник адміністративних бар'єрів.

$$AB = T * Q * F * P,$$

де T – час, витрачений на інформаційні зобов'язання;
 Q – кількість ділових агентів та громадян;
 F – частота за рік;
 P – погодинна ставка (для бізнесу).

Ці два показники є основними для розгляду більш ефективного адміністративного регулювання економічної діяльності в Болгарії. На цій основі можна знайти можливості для кращого регулювання та визначити, як воно впливає на розвиток окремих регіонів країни. На практиці можливостями для підвищення ефективності є менші витрати та краща робота адміністративної системи. Таким чином, покращення регулювання, функціонування адміністрації та ефективність регуляторних режимів створюють сприятливі умови для бізнесу та інвестицій. Покращення ділового середовища в результаті державного та місцевого регулювання покращує регіональну конкурентоспроможність та привабливість регіонів. Доказом цього є покращення економічних показників та регіонального інвестиційного індексу.

Висновки

Розробка регіонального інвестиційного індексу не тільки збагатить накопичений науковий досвід, а й запропонує ще одну модель для вимірювання та оцінювання регіональної конкурентоспроможності й інвестиційної привабливості регіонів. Застосування цієї моделі дасть змогу вдосконалити державне та місцеве економічне регулювання, інвестиційну діяльність держави для покращення бізнес-середовища та його привабливості.

Місцевий економічний розвиток неможливий без активної державної політики та регулювання. Регіональне економічне зростання відображається на соціально-економічній когезії та зв'язках між регіонами, на підвищенні потенціалу та результатах у регіонах. Запропонована модель багато в чому запозичує наукову тезу Майкла Портера (Porter, 2008). Так званий алмаз Портера описує мікроекономічне середовище ведення бізнесу, що складається

з чотирьох факторів, які визначають конкурентоспроможність. Перший фактор охоплює географічні умови, природні та людські ресурси, фізичну інфраструктуру, адміністративну інфраструктуру та інноваційну інфраструктуру. Другий детермінант об'єднує наявні допоміжні галузі (схеми кредитування, транспорт, логістику, консалтингові послуги для МСП). Третій фактор охоплює умови попиту та можливості на ринку, а четвертий – складається з умов конкуренції, наприклад бар'єрів для виходу на ринок для нової компанії. Ці чотири фактори взаємопов'язані і впливають один на одного. Одним із основних моментів місцевого економічного розвитку є збільшення актуальності та терміновості підвищення конкурентоспроможності й поглиблення знань, розробки технологій та інновацій у місцевому економічному розвитку.

Важливими є державні інтервенції в економіку та регіони, оскільки вони створюють умови для розвитку. Державна політика та нормативні акти мають бути спрямовані на стимулювання розвитку нових технологій, інновацій, покращення освітнього середовища, зміцнення зв'язку між бізнесом та освітою, державно-приватне партнерство, інвестиції у прикладні дослідження, накопичення знань та розвиток навичок. Таким чином, активна державна політика дасть змогу покращити регіональну конкурентоспроможність та інвестиційну привабливість регіонів.

Список використаної літератури

1. European Structural and Investment Funds (n. d.). *The EU regional competitiveness index 2019* [Data set]. European Commission. URL: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/stories/s/Regional-Competitiveness-Index-2019/363v-4uq6/>.
2. Kovachev A., Kamenov K., Gateva, N., & Asenov A. *Biznessreda i ustoichivo razvitie* [Business environment and sustainable development]. Svishtov, 2009.
3. Kusumastuti S. Y., & Alhempri R. R. Regional Investment Performance Index and Regional Investment Potential Index as Regional Competitiveness Index in Indonesia. *International Journal of Management Sciences and Business Research*. 2020. 9 (1). P. 34–42. URL: <https://zenodo.org/record/3702063#.XvxCCCgZPY>.
4. Nijsen A., Hudson J., Müller C., Van Paridon K., & Thurik R. (Eds.) *Business regulation and public policy: The costs and benefits of compliance* (Vol. 20). Springer Science & Business Media. 2008.
5. Nikitin A., Chupsheva S., Kustarin I., Boutenko V., Polunin K., & Stepanenko A. (2018, January 12). *Helping regions grow faster and grow better*.

Boston Consulting Group. URL: <https://www.bcg.com/industries/public-sector/helping-regions-grow-faster-grow-better.aspx>.

6. Eerma D. (2005). Application of the regulation theory in economy. *Reports-papers of the XIII scientific and educational conference (Tartu – Varska, 30 June – 2 July 2005)*, P. 219–227. URL: <http://www.mattimar.ee/publikatsioonid/majanduspoliitika/2005/2005.pdf>.
7. Chittenden F., Kauser S., & Poutziouris P. *Regulatory burdens of small business: A literature review*. Department of Trade and Industry, Small Business Service. 2002.
8. Kotsios P. Regulatory barriers to entry in industrial sectors. *International Conference on International Business Proceedings*. 2010.
9. Porter M. *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance* (Kindle Ed.). Free Press; 1st Edition. 2008.

Стаття надійшла до редакції 14 червня 2020 р.